

Podmienečné prepustenie z trestu odňatia slobody na doživotie

Lucia Leflerová*

Úvod

Ujma, ktorú so sebou prináša výkon trestu odňatia slobody na doživotie je v porovnaní s ostatnými trestami citeľne väčšia, preto ho možno označiť za trest najprísnejší, či trest výnimočný ako v Slovenskej, tak aj Českej republike a Spolkovej republike Nemecko. Výnimočnosť tohto trestu je vnímaná ako potreba spoločnosti reagovať na páchanie najzávažnejších trestných činov, ktoré ohrozujú a narúšajú spoločenské vzťahy chránené trestným právom. Ani v súčasnosti však nie sú

názory na prípustnosť a ústavnosť trestu odňatia slobody na doživotie jednotné. Možno považovať tento trest za prípustný, pokiaľ má štát dbať na úctu a dôstojnosť človeka? Podľa názoru Spolkového ústavného súdu Nemecka vyjadreného v rozhodnutí zo dňa 21. 6. 1977, sp.zn. 1 BvL 14/76 je trest odňatia slobody na doživotie v súlade s ľudskou dôstojnosťou len vtedy, keď má odsúdený konkrétnu a realizovateľnú možnosť byť po určitom čase prepustený na slobodu, za splnenia zákonom stanovených podmienok. Táto možnosť vo výraznej miere znižuje negatívne pôsobenie výkonu trestu odňatia slobody na psychiku a osobnosť odsúdeného.

Z vyššie uvedeného dôvodu považujeme otázku právnej úpravy podmienečného prepustenia z trestu odňatia slobody na doživotie za veľmi dôležitú a aktuálnu. Predkladaný príspevok analyzuje legislatívne znenie

* Mgr. Lucia Leflerová, Interný doktorand, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Ústav verejného práva, e-mail: lucia.leflerova@paneurouni.com.

tohto inštitútu v Spolkovej republike Nemecko, nakoľko sa v určitých smeroch odlišuje od právnej úpravy Slovenskej a Českej republiky a môže tak priniesť iný pohľad na problematiku.

1. Legislatívne znenie § 57a Strafgesetzbuch

V zmysle ustanovenia § 57a ods. 1 Strafgesetzbuch¹ (ďalej len „StGB“) súd podmienične prepustí odsúdeného na trest odňatia slobody na doživotie za splnenia nasledovných podmienok:

1. najskôr po uplynutí minimálne pätnástich rokov výkonu trestu odňatia slobody. Táto minimálna hranica trestu odňatia slobody môže byť znížená len v prípade rozhodnutia o udelení milosti.
2. obzvlášť závažná vina odsúdeného nevyžaduje ďalšie trvanie trestu odňatia slobody a
3. sú splnené podmienky ustanovenia § 57 ods. 1 bod 2. a 3. StGB.

V zmysle § 57a ods. 2 StGB sa do splnenia prvej podmienky, a teda výkonu pätnástich rokov trestu odňatia slobody, započítava každé obmedzenie osobnej slobody odsúdeného, ktoré možno považovať za dôsledok spáchaného trestného činu, za ktorý bol odsúdený. Medzi tieto obmedzenia osobnej slobody možno okrem samotného trestu zahrnúť aj trvanie väzby alebo súdom nariadený pobyt v inom ústave, pričom nie je rozhodujúce, či tieto obmedzenia osobnej slobody boli do samotného trestu započítané alebo nie.²

Už hneď v prvom bode možno pozorovať odlišnosti v právnej úprave Spolkovej republiky Nemecko, Českej a Slovenskej republiky, dotýkajúce sa hranice počtu rokov výkonu trestu, po ktorých je možné odsúdeného podmienične prepustiť. Pokiaľ ide o pochybnosti o správnosti tejto hranice, je nanajvýš pochybné, že by vyššia hranica výkonu tohto trestu o pár rokov mala reálny dopad na odstrašenie od páchania najzávažnejších trestných činov. Odstrašujúci účinok by mal skôr úplný výkon tohto trestu až do smrti odsúdeného, avšak v danej oblasti chýbajú relevantné výskumy, ktoré by boli spôsobilé túto hypotézu potvrdiť, ev. vyvrátiť. Možno však vychádzať z predpokladu, že väčšina osôb si nevie predstaviť, že by sa mala v budúcnosti dopustiť napríklad úkladnej vraždy alebo iného závažného trestného činu, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na doživotie. V tomto prípade je skôr podstatná morálna stránka a nie minimálny počet rokov výkonu trestu odňatia slobody, či bude jeho hranica stanovená na pätnásť alebo dvadsaťpäť rokov. Táto otázka zohráva

svoju rolu najmä pri menej závažných trestných činoch, kde medzi ďalšie odstrašujúce faktory možno zaradiť strach z odhalenia a s tým spojené morálne odsúdenie zo strany rodinných príslušníkov či blízkych osôb páchatel'a. Minimálny počet rokov výkonu trestu odňatia slobody však zároveň nesmie byť stanovený na kratšie obdobie ako najdlhší časovo obmedzený trest odňatia slobody, nakoľko v takomto prípade by páchatelia najzávažnejších trestných činov mohli byť prepustený na slobodu skôr, ako páchatelia menej závažných trestných činov, čo nemožno považovať za prípustné.

2. Obzvlášť závažná vina odsúdeného

Trest odňatia slobody na doživotie má viacero funkcií. Okrem individuálnej a generálnej prevencie aj resocializáciu a prevýchovu odsúdeného a v neposlednom rade má navrátiť rovnováhu do vzťahov, ktoré boli protiprávnym konaním porušené. Z uvedeného dôvodu sa skúma obzvlášť závažná vina odsúdeného, ako kritérium rozlíšenia závažnosti trestného činu, nakoľko samotný trest odňatia slobody na doživotie túto diferenciáciu neumožňuje. Z vyššie uvedeného dôvodu je s ukladaním trestu odňatia slobody na doživotie spojená povinnosť súdu zvážiť naplnenie tohto znaku.³ Závažnosť viny spojenej s konkrétnym trestným činom sa časom nezmenšuje, ale s postupom výkonu trestu odňatia slobody sa narušená rovnováha postupne nastoľuje.

Pojem „obzvlášť závažná vina odsúdeného“ nie je legislatívne upravený, avšak pri výklade pojmu možno vychádzať z ustálenej judikátnej praxe Spolkového ústavného súdu Nemecka. Konajúci súd môže tento znak konštatovať po komplexnom zvážení spáchaného skutku a osobnosti páchatel'a. Príkladom možno uviesť rozhodnutie Spolkového ústavného súdu zo dňa 22.11.1994, sp.zn. GSSSt 2/94. Súd vo svojom rozhodnutí uviedol, že obzvlášť závažná vina odsúdeného sa síce skúma už pri samotnom ukladaní trestu odňatia slobody na doživotie, ale zaväzuje najmä až pri neskoršom rozhodovaní súdu o možnosti podmieničného prepustenia, resp. ďalšieho trvania trestu. Súd ju teda posúdi už pri vydávaní odsudzujúceho rozsudku, aby vytvoril predpoklady pre budúce rozhodovanie sudcu o ďalšom výkone trestu odňatia slobody na doživotie. Tento sudca v budúcnosti následne rozhodne, či môže byť odsúdený rovno podmienične prepustený, resp. že podmieničné prepustenie odsúdeného nebude možné po uplynutí pätnástich, ale napríklad dvadsiatich rokoch, alebo aplikácia tohto inštitútu zatiaľ nie je vôbec možná.

V Spolkovej republike Nemecko je trest odňatia slobody na doživotie najčastejšie ukladaný za spáchaný

¹ Trestný zákon Spolkovej republiky Nemecko uverejnený v BGBl. I S. 3322.

² DÖLLING, D. – DUTTGE, G. – RÖSSNER, D. *Gesamtes Strafrecht*. C. H. Beck: Mníchov, 2013. § 57a-Rn-3.

³ BGH BeckRS 1999 – Rozhodnutie Spolkového súdu zo dňa 11. 02. 1999, sp.zn. 1 StR 686/98.

trestný čin úkladnej vraždy podľa § 211 StGB. Súd vo vyššie citovanom rozhodnutí uviedol, že napriek skutočnosti, že zákon pri tomto trestnom čine zakotvuje absolútne určitý trest, len zo skutkovej podstaty trestného činu nemožno vyvodit' splnenie podmienky obzvlášť závažnej viny odsúdeného. Skutková podstata trestného činu len zovšeobecňuje konania, ktoré môžu byť väčšej alebo menšej závažnosti. Obzvlášť závažná vina odsúdeného sa dá posúdiť vždy len z konkrétnych skutočností, a to zhodnotením závažnosti trestného činu a celkovej osobnosti páchatel'a. Medzi takéto okolnosti možno zaradiť obzvlášť zavrhnutiahodný spôsob vykonania skutku (mučivé útrapy spôsobené obeti trestného činu) alebo obzvlášť zavrhnutiahodnú pohnútku, či viac obetí trestného činu. Samozrejme pri posudzovaní naplnenia tohto znaku je potrebné zohľadniť aj skutočnosti, ktoré naopak vinu odsúdeného a závažnosť skutku znižujú. Môžu spočívať v osobe odsúdeného alebo okolnostiach, za ktorých došlo k spáchaniu trestného činu (provokácia zo strany obete, konanie v tiesni alebo v dôsledku ťažkej životnej situácie). Pokiaľ súd skonštatuje naplnenie tohto znaku, musí ho uviesť výslovne vo výroku rozhodnutia, pretože konštatácia len v odôvodnení rozhodnutia nie je dostačujúca.⁴

V prípade, že súd pri rozhodovaní o podmienenom prepustení neskonštatuje splnenie zákonom vyžadovaných podmienok, nie je trvanie trestu odňatia slobody na doživotie nijakým ustanovením obmedzené a nevylučuje sa jeho skutočný doživotný výkon. Neskoršie rozhodnutia Spolkového ústavného súdu tak pripustili, že možnosť podmieneného prepustenia môže byť vylúčená až do smrti odsúdeného v absolútne zriedkavých a výnimočných prípadoch, pri ktorých si to ale vyžaduje prevencia a ochrana spoločnosti pred obzvlášť nebezpečnými páchatel'mi. Pri rozhodovaní treba vziať do úvahy, že výkon trestu odňatia slobody na doživotie prevyšujúci dvadsať rokov si vyžaduje omnoho závažnejšie dodatočné okolnosti, ktoré vinu odsúdeného zvyšujú ešte vo väčšej miere.⁵ Skutočný výkon trestu odňatia slobody na doživotie by tak mal byť absolútnou výnimkou, prípustnou len v odôvodnených prípadoch z dôvodu preventívnej a ochrannej funkcie tohto trestu.

Pri rozhodovaní o prepustení odsúdeného na slobodu musí súd zvažovať viacero vedľajších okolností. Zo súdnych rozhodnutí možno príkladom uviesť:

1. vek odsúdeného (na jednej strane je potrebné vziať do úvahy čas, ktorý odsúdený strávil vo výkone trestu odňatia slobody a na druhej strane čas, ktorý odsúdenému ostáva na prípadný život na slobode),
2. psychiku a osobnosť odsúdeného, jeho zdravotné ťažkosti,

⁴ BGH NstZ 1993, 235 – Rozhodnutie Spolkového súdu zo dňa 21. 01. 1993, sp.zn. 4 StR 560/92.

⁵ DÖLLING, D. – DUTTGE, G. – RÖSSNER, D. *Gesamtes Strafrecht*. C. H. Beck: Mníchov, 2013. § 57a-Rn-10-12.

3. pozitívne zmeny v osobnosti odsúdeného, najmä dobré správanie počas výkonu trestu odňatia slobody.⁶

Možno uviesť príklad odsúdeného, smrteľne chorého na rakovinu, u ktorého bol predpokladaný len krátky zostávajúci čas do úmrtia a ktorý bol prepustený na slobodu po tridsiatich štyroch rokoch vo výkone trestu odňatia slobody, napriek tomu, že súd skonštatoval naplnenie znaku obzvlášť závažnej viny odsúdeného.⁷

S uvedeným úzko súvisí § 57b StGB, v zmysle ktorého, ak je ako spoločný trest ukladaný trest odňatia slobody na doživotie, musí súd pri skúmaní obzvlášť závažnej viny odsúdeného posudzovať a vyhodnocovať všetky spáchané trestné činy v celosti a ich vzájomnej súvislosti. Aplikácia tohto ustanovenia prichádza do úvahy v prípadoch uloženého spoločného trestu. Dôvodom je skutočnosť, že v prípade uloženia trestu odňatia slobody na doživotie a zároveň uloženia iného trestu za ostatné spáchané trestné činy, ktorý môže opäť zniet' aj na doživotie, tento druhý trest v zásade ostáva „nevykonaný“. Zákonodarca preto chcel obsiahnuť závažnosť prípadov spáchania viacerých trestných činov tým, že pri skúmaní obzvlášť závažnej viny odsúdeného, je potrebné prihliadať na všetky trestné činy, ktorých sa odsúdený dopustil a ich závažnosť. V praxi bude v zásade viac závažných trestných činov zakladať obzvlášť závažnú vinu odsúdeného, no neplatí to absolútne a automaticky.⁸ Možno taktiež skonštatovať, že viac trestných činov, ktoré odsúdený spáchal bez objektívnej a subjektívnej súvislosti, t.j. pred vyhlásením odsudzujúceho rozsudku sa dopustil viacerých spolu nesúvisiacich trestných činov (napríklad krátko po sebe spáchal dva trestné činy úkladnej vraždy) bude spravidla zakladať väčšiu závažnosť, ako keď sa páchatel' jedným konaním dopustil viacerých trestných činov.⁹

3. Všeobecné podmienky

Ustanovenie § 57a ods. 1 bod 3. StGB odkazuje na aplikáciu § 57 ods. 1 body 2. a 3. StGB, ktoré predstavujú všeobecné podmienky podmieneného prepustenia odsúdeného na slobodu z výkonu trestu odňatia slobody. V zmysle citovaných ustanovení, ak má byť odsúdený z trestu odňatia slobody na doživotie podmienene prepustený, musí to byť v súlade so:

⁶ DÖLLING, D. – DUTTGE, G. – RÖSSNER, D. *Gesamtes Strafrecht*. C. H. Beck: Mníchov, 2013. § 57a-Rn-10-12.

⁷ KINDHÄUSER, U. – NEUMANN, U. – PAEFFGEN, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. C. H. Beck: Mníchov, 2010. § 57b-Rn-7.

⁸ Kolektív autorov. *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. C. H. Beck: Mníchov, 2012. § 57b-Rn-1-7.

⁹ SCHÖNKE, A. – SCHRÖDER, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. C. H. Beck: Mníchov, 2010. § 57b-Rn-2.

1. záujmom na ochranu spoločnosti. V zmysle konštantnej judikatúry sa tento záujem skúma v každom prípade, avšak len v prípade najzávažnejších trestných činov môže byť skonštatované jeho nenaplnenie. V prípade pochybností sa má za to, že podmienka naplnená nie je.¹⁰
2. súhlasom odsúdeného.

Podmienka spočívajúca v súhlase odsúdeného je podrobovaná v odbornej literatúre značnej kritike. Zákonodarcu ju odôvodnil tým, že pokiaľ odsúdený na trest odňatia slobody na doživotie nesúhlasí s prepustením na slobodu, ťažko možno predpokladať, že jeho resocializácia a začlenenie sa do spoločnosti bude úspešné, s čím je spojené aj riziko, že sa v budúcnosti dopustí spáchania nových trestných činov, len aby opäť nastúpil výkon trestu odňatia slobody. Navyše toto ustanovenie je len v prospech a so zohľadnením záujmov odsúdeného, nie v súlade so záujmami štátu. Pokiaľ odsúdený súhlas odmietne udeliť, nemožno ho nútiť žiť na slobode, pokiaľ má trest odňatia slobody v zásade ešte trvať. Kritika argumentuje tým, že ide o nadbytočné a neúčelné ustanovenie. Ak existujú pochybnosti o resocializácii odsúdeného, nemôže tak byť naplnená ani prvá podmienka v zmysle § 57a StGB, a síce podmienené prepustenie nemôže byť v súlade so záujmom na ochranu spoločnosti. Navyše odsúdený po pätnástich rokoch výkonu trestu odňatia slobody má spravidla strach a obavu zo začlenenia sa do spoločnosti, pretože sa už prispôbil väzenskému prostrediu. Taktiež sa môže vyskytnúť komplex viny u odsúdeného, ktorý sa domnieva, že ešte nebol dostatočne potrestaný a preto súhlas odoprie. Toto ustanovenie je však stále platné a účinné a vychádza sa z praxe, že odmietnutie súhlasu je len veľmi ojedinelým prípadom.

Z výkladu citovaného ustanovenia je zrejmé, že pokiaľ sú v konkrétnom prípade naplnené všetky hmotnoprávne podmienky, súd musí o podmienenom prepustení odsúdeného rozhodnúť kladne. Za účelom vydania tohto rozhodnutia sa v praxi žiada aj vypracovanie znaleckého posudku na posúdenia rizika, či sa odsúdený v budúcnosti dopustí alebo nedopustí trestnej činnosti.¹¹

V prípade, že bol návrh odsúdeného na podmienené prepustenie zamietnutý, príslušné ustanovenia StGB umožňujú odsúdenému podávať opätovné návrhy a opravné prostriedky. Avšak v zmysle § 57a ods. 4 StGB môže súd rozhodnúť o určení lehoty až do trvania dvoch rokov, pred uplynutím ktorej návrh odsúdeného na podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie nebude prípustný.

¹⁰ DÖLLING, D. – DUTTGE, G. – RÖSSNER, D. *Gesamtes Strafrecht*. C. H. Beck: Mníchov, 2013. § 57a-Rn-13.

¹¹ KINDHÄUSER, U. – NEUMANN, U. – PAEFFGEN, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. C. H. Beck: Mníchov, 2010. § 57-Rn-69-71.

4. Skúšobná doba po podmienenom prepustení

Trvanie skúšobnej doby podmieneného prepustenia z trestu odňatia slobody na doživotie je v zmysle § 57a ods. 3 StGB stanovené fixne na päť rokov. Ustanovenia § 56a ods. 2 a §§ 56b až 56g, 57 ods. 3 a ods. 5 StGB platia primerane, čo znamená, že skúšobná doba začína plynúť dňom nadobudnutia právoplatnosti vydaného rozhodnutia o podmienenom prepustení odsúdeného. Táto lehota nemôže byť dodatočne skrátená, len predĺžená maximálne o dva a pol roka, ak odsúdený po prepustení na slobodu spáchal nový trestný čin, ale zároveň nie je potrebné rozhodnúť o zrušení podmieneného prepustenia a nástupe do výkonu trestu odňatia slobody.

Záver

Je zrejmé, že medzi vybranými tromi štátmi existujú rozdiely vo formálnych ako aj materiálnych podmienkach podmieneného prepustenia z trestu odňatia slobody na doživotie. Za zásadné rozdiely však považujeme obligatórny charakter ustanovenia § 57a StGB o vydaní rozhodnutia za splnenia všetkých zákonom stanovených hmotnoprávnych podmienok, posudzovanie obzvlášť závažnej viny odsúdeného ako aj súhlas odsúdeného s jeho prepustením na slobodu a v neposlednom rade ustanovenia zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov Slovenskej republiky upravujúce tzv. absolútne doživotie. Po komparácii vybraných ustanovení sme s prihliadnutím na charakter, účel a funkciu trestu odňatia slobody na doživotie dospeli k záveru o vhodnosti fakultatívnej povahy rozhodnutia vo vzťahu k hmotnoprávnym podmienkam, podľa ktorej je podmienené prepustenie len možnosťou a nie právnym nárokom odsúdeného. Tento, svojou povahou výnimočný trest, je ukladaný za najzávažnejšie trestné činy, navyše podmienené prepustenie je možné až po dlhodobom výkone tohto trestu a z uvedeného dôvodu by malo ostať na zvážení konajúceho súdu, či odsúdený skutočne preukázal polepšenie a už nepredstavuje hrozbu pre spoločnosť v každom konkrétnom prípade. Pri tomto legislatívnom znení sa javí podmienka súhlasu odsúdeného ako nadbytočná, nakoľko súd pri vydávaní rozhodnutia musí zohľadniť všetky okolnosti prípadu, medzi ktoré možno nepochybne zaradiť aj postoj a názor odsúdeného na jeho podmienené prepustenie.

Ďalej zastávame názor, že posudzovanie obzvlášť závažnej viny odsúdeného je dôležité najmä pri vydávaní rozsudku a rozhodovaní o uložení trestu odňatia slobody na doživotie. Súd musí pri rozhodovaní o treste dôsledne zvážiť, či je trest odňatia slobody na doživotie, vzhľadom na závažnosť spáchaného skutku a osobu

páchateľa, trestom primeraným a nevyhnutným. Pri podmienenom prepustení je potrebné prihliadať aj na správanie odsúdeného vo výkone trestu, jeho nápravu, prevýchovu a perspektívu riadneho života na slobode, tak ako je to v súčasnosti zakotvené v trestnoprávných predpisoch Slovenskej a Českej republiky.

Pokiaľ ide o zakotvenie trestu odňatia slobody na doživotie v Slovenskej republike bez možnosti neskoršieho podmieneného prepustenia a rozhodnutie o tejto otázke už pri vydaní rozsudku, dovoľujeme si vyjadriť názor, že takáto úprava nemôže byť v súlade s právom na zachovanie ľudskej dôstojnosti. Toto stanovisko vyslovil aj Európsky súd pre ľudské práva napríklad v rozhodnutí vo veci Vinter a ostatní v. Spojené kráľovstvo (sťažnosti č. 66069/09, 130/10 and 3896/10). Odsúdenému by mala byť daná možnosť na neskoršie preskúmanie, resp. podmienené prepustenie aj z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie.

Abstrakt

Trest odňatia slobody na doživotie predstavuje spomedzi trestov a iných opatrení už dlhšie časové obdobie najintenzívnejší zásah do práv a slobôd človeka v práv-

nych poriadkoch Slovenskej a Českej republiky. Názory na jeho prípustnosť a ústavnosť nie sú však ani v súčasnosti jednotné, rovnako ako je tomu v prípade otázky podmieneného prepustenia z tohto trestu. Predkladaný článok prináša krátku analýzu právnej úpravy podmieneného prepustenia z trestu odňatia slobody na doživotie v Spolkovej republike Nemecko, ktorá vykazuje určité odlišnosti v porovnaní s právnou úpravou Slovenskej a Českej republiky a v závere ich v krátkosti zhrnie.

Summary

Life imprisonment constitutes, amongst other penalties and measures, longer period of time the most intense intervention in human rights and freedoms in the laws of Slovak and Czech Republic. Opinions on its admissibility and constitutionality are not at present uniform, as well as in the question of conditional release from life imprisonment. The article analysis the legislative text of conditional release of life imprisonment in Germany, which shows some differences compared with the legislation of the Slovak and Czech Republic. In the end are these differences briefly summarized.